

Надія Максимчук,
Ірина Онищенко

Стратифікація англійських парних словосполучень (біномів) за лексико-граматичними особливостями компонентів та сполучуваністю

У статті розкрито домінуючі граматичні ознаки визначених типів координативних словосполучень, в основі побудови яких лежить лінійна послідовність двох мовних одиниць окреслених лексико-граматичних класів, слів, які характеризуються рівнопорядковим статусом. За лексико-граматичними ознаками складових частин біноми поділяються на однокласні та різнокласні. Однокласні біноми включають іменникові, прикметникові, дієслівні, займенникові, числівникові, сполучникові, прийменникові сполучення слів. Різнокласні біноми складаються зі слів, що належать до різних частин мови й поєднуються сполучником, який указує на дві подібні або протилежні ознаки, предмети, явища чи дії. В основі побудови біномів лежить принцип синонімії, антонімії, паронімії та причинно-наслідкового зв'язку між компонентами.

Ключові слова: біном, фразеологізм, парне словосполучення, усталеність, конотація, комунікація, компонент, вторинна номінація, еквівалент, образ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Біноми – це стійкі, парні, як правило короткі, сполучення слів, що виступають як єдина лексична одиниця, значення якої не залежить від суми значень її компонентів, а впливає загалом від цілого словосполучення. Це явище ріднить парні сполучення слів із фразеологізмами, але, на відміну від них, в основі побудови біномів лежать принципи антонімії, синонімії, паронімії та причинно-наслідкового зв'язку між словами. Крім того, це, зазвичай, сурядні словосполучення, компоненти яких є однією частиною мови.

У складі сурядних або координативних словосполучень привертає увагу активне вживання в сучасній англійській мові утворень типу *ladies and gentlemen, all or nothing, go round and see, day and night, sink or swim* та ін., що включають переважно граматично рівноправні слова, які належать до однієї й тієї ж частини мови, поєднані сурядним сполучником. Створення подібних сурядних ланцюжків, яким належить далеко не остання роль у формуванні граматичних аспектів речення, не є довільним і стійким, а підпорядковане певним мовним закономірностям, які виявляються, зокрема, у їх морфологічному складі, особливостях аранжування тощо [3, с. 6].

На відміну від вільного словосполучення, де кожне повнозначне слово є окремим членом речення, парні словосполучення виступають єдиним членом речення. Біноми є знаками вторинної номінації, де образ словосполучення, його первинна мотивація переноситься на певну ситуацію. Очевидно, у далекому минулому вони були вільними словосполученнями, а, потрапляючи в інший, не характерний для них контекст, набувають переносного значення. Постійне вживання словосполучень у прямому та переносному значеннях зумовлює усталення таких одиниць. Усталенню сприяє й частота їх уживання в певні періоди, пов'язана з актуальністю виражених ними понять [2, с. 242–243]. При цьому кожна усталена одиниця складається зі сполучення лексем певної структурно-граматичної будови (першого змістового шару). Від смислу кожної з них ніби «відшаровуються» окремі семи, що стають компонентами образу з відповідними денотативними значеннями, на основі якого виникає значення конотативне, що ґрунтується на предметно-логічному значенні стійкого словосполучення.

Виникнувши на основі першого шару лексем, образ ніби звільняється від словесної оболонки й рельєфно стає перед очима, а далі переходить у другий змістовий шар цієї сталої одиниці, що являє собою єдине семантичне ціле та, нарешті, виникає через взаємодію всіх значеннєвих сем. Виступаючи способом передачі значення, образ є внутрішньою формою усталених одиниць із тією, однак, різницею, що не всі слова мають виразну внутрішню форму (тобто ті морфологічні властивості, які символізують зв'язок цього звучання з цим значенням чи з цими стилістичними та емоційними конотаціями), бо вона в них швидше стирається або затемнюється. До цього трипланового змісту приєднуються стилістично-функціональна й емоційно-експресивна конотації, які не є елементами структури парних словосполучень, а створюються при сприйнятті її від взаємодії образного шару та переносного значення й відіграють важливу роль у визначенні її комунікативного статусу. Хоча

значення парного словосполучення не виводиться із суми значень компонентів, воно не є нейтральним щодо першого змістового шару. Навпаки, компоненти парних словосполучень є одиницями першорядної вагомості при створенні вторинного значення. Тільки певна їх сукупність створює образ і на його основі – значення. Їх єдність зумовлена, у підсумку, взаємодією форми й суті [1, с. 59].

Аналіз наукових досліджень із цієї проблематики. Поняття бінома довгий час залишалося не висвітленим, були відсутні функціональні дослідження в лінгвістиці. Цією проблемою майже не займалися, оскільки вважалося, що біноми – це своєрідний пласт у фразеології. Так само, як і фразеологізми, біноми – стійкі сполучення слів, це готові словосполучення, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень (нова сукня, вродлива дівчина, цікавитись інформацією), а відтворюються; якщо мовцеві потрібно вжити фразу для підсилення, експресії, то він його вилучає, як і слово, у готовому вигляді зі свого фразеологічного запасу, а не будує його заново [2, с. 208].

Англо-український словник парних словосполучень під редакцією професора О. Є. Семенця є першим в Україні словником широковживаних англійських парних словосполучень (біномів) та їхніх українських відповідників. Парні словосполучення включають одиниці різного ступеня усталеності. Їхня структура далеко не завжди збігається зі структурою українських відповідників: *divide and rule* – розподіляй і пануй; *hard and fast bargain* – надійна угода. Словник, який уклали Л. М. Медведєва та В. В. Дайнеко, включає біноми, що функціонують в обмежених контекстах – в окремих словосполученнях і висловах (прислів'я та приказки) [3, с. 8].

Оскільки парні стійкі сполучення слів (біноми) – це дуже складні багатопланові поліфункціональні мовні одиниці, у яких взаємодіють перший і другий змістові шари, денотативна та конотативна конотації, то саме всі ці складники й повинні враховуватись у контрактивних дослідженнях, це й складає **актуальність** цього дослідження.

Мета роботи полягає у висвітленні поняття бінома як окремого специфічного класу в лінгвістиці, що не є своєрідним пластом у фразеології.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Утворені за тотожною структурною моделлю, ідентичним типом статусного відношення й синтаксичної неподільності, одиниці, що входять до складу парних сурядних сполучень слів, можуть розрізнятися за ступенем усталеності, лексико-граматичними особливостями семантичними, функціональними та прагматичними характеристиками.

Щодо лексико-граматичних особливостей компонентів – складових частин біномів, – то останні поділяються на однокласні та різнокласні [3, с. 6].

Однокласними називаються біноми, до складу яких входять компоненти, які належать до однієї частини мови, до того самого класу чи розряду слів, можуть бути виражені в тому самому роді, числі й відмінку. Найчастіше такі біноми поєднані сполучником *and*. Однокласні біноми поділяються на підгрупи відповідно до кількості та різноманітності частин мови, а саме: іменникові, до складу яких входять два іменники; вони можуть передавати два явища чи предмети, живі й неживі істоти, власні та загальні назви, конкретні й абстрактні іменники (*arrival and departure, advice and consent, foot and horse, bread and butter*); прикметникові або ад'єктивні, які поєднують два подібних за значенням прикметники, тобто синоніми, або два антоніми (*hard and fast, great or small, safe and sound, sublime and ridiculous*); дієслівні, що поєднують два дієслова, які виражають послідовність, швидко зміну подій, дій, що ґрунтуються на причинно-наслідкових зв'язках (*alter and control, divide and rule, sink or swim, push and shove*); адвербіальні, які включають прислівники (*down and out, again and again, truly and well, fully and fairly*); числівникові, що складаються з числівників (*twos and threes*); займенникові, компонентами яких є займенники (*all and some, all or any you and yours*); прийменникові, побудовані на основі прийменників (*by and between, by or before, in or on, in and out*); сполучникові, що складаються зі сполучників (*if and when, if and only if, as and when, how and when, where and when*). Розглянемо низку прикладів:

а) Іменникові біноми – це стійкі парні словосполучення, до складу яких входять два іменники, як правило, у тому самому відмінку та числі, що є назвами конкретних або абстрактних понять, які відображають власні чи загальні назви й поєднані єднальним сполучником *and*. Перекладаються такі словосполучення одним виразним, експресивним словом, сурядним іменниковим словосполученням, прикметниковим словосполученням за допомогою описового методу або методу смислового розвитку:

Accent and manner – вимова та манери: The Melvilles had an entirely English *accent and manner*; almost a little Italian and French here and there (D. H. Lawrence).

Airs and graces – манірність, пихаті манери: She dropped her *airs and graces* when she visited Sally (K. S. Prichard). Poor Laura, she shed all her *airs and graces*, trying to make the most of the little money Alf gave her... (S. Prichard). She has lost many friends because of her *airs and graces* (LDEI).

Beauty and the beast – красуня та потвора: She was a very beautiful woman and he was a very ugly man. I have been told that they were known in the Paris of that day as *Beauty and the Beast* (W. S. Maugham). When Marjorie married a man old enough to be her grandfather everyone behaved as if it were *beauty and the beast* all over again (ODCIE).

Milk and roses – кров з молоком: Dainty of figure she was, with her face all *milk and roses* (OED). She was really an extremely pretty little thing, very fair, with enormous blue eyes and a lovely little straight nose. Her skin all *milk and roses*, was exquisite (W. S. Maugham).

б) Ад'єктивні біноми вказують на ознаку людини, предмета, явища, характеризуючи їхні якості:

Right and fair – правильний та справедливий: He never wants anything but what's *right and fair*; only when you come to settle what's *right and fair*; it's everything that he wants and nothing that you want. And that's his idea of a compromise (Th. Hughes).

Complete and final – повний і остаточний: But in her, the antagonism to the social imposition was for the time *complete and final* (D. H. Lawrence).

Fair and aboveboard – чесний та справедливий: My dealings with Miss French's affairs were all perfectly *fair and aboveboard*. I acted for her interests in the very best of my ability as anyone will find who looks into the matter (A. Christie).

Nearest and dearest – найдорожчий: You will find time from Sunday onwards to spend with your *nearest and dearest* and to deal with problems about the home (LDEI).

в) Дієслівні парні словосполучення, пов'язані з дією, служать для передачі більшої експресії та підсилення емоційності, урізноманітнюють і збагачують мову, роблять її живою, насиченішою, яскравішою:

Beg and pray – благати: «Shut him up and keep the stuff from him, and however much you *beg and pray*, they won't give it to you» (A. Christie).

Forget and forgive – забути образу й пробачити: «*Forget and forgive*», she cried passionately. «I loved you all the time, remember that» (J. London).

Make or mend – або досягти чогось, або загинути; або пан, або пропав: Those who *make or mend*, and who must *make or mend* so cheaply that the wariest vagrant may be their customer (OED).

Pick and choose – вередувати, перебирати, бути вибагливим: This place was so crowded that you had to take the seat they offered to you; there was no *picking and choosing* your company at the table (J. B. Priestly). He would open another evening among his kind neighbours, *picking and choosing* dead-end streets, car tracks, and the driveways of abandoned houses (J. Cheever).

г) Адвербіальні біноми складаються з прислівників і слугують для того, щоб замінити нейтральні прислівники більш колоритними. Деякі прості прислівники перетворились у біноми через частоту їх уживання, повторюваність та подібність:

Again and again – знову й знову; раз у раз: The one thing we came to, *again and again*, was the identity of the «Colonel». Was he or was he not, Guy Pagett? (A. Christie). But behind the mystery came a sense that the experience was not now, had indeed happened to her *again and again* (E. Waugh).

Ever and again – час від часу, коли-не-коли, неодноразово: He went along the store ice, shaking his head from side to side and sitting down *ever and again* to squeal and cry (J. London).

г) Числівникові біноми є широковживаними, оскільки числівники відіграють важливу роль у повсякденному мовленні:

In twos and threes – по двоє й по троє: *In twos and threes* they tricked off, and there were Mac-Grown and his betrothed standing alone (J. Galsworthy).

Two and two – по двоє, парами: Then Ailie and Earl, Sal and I, *two and two*, in the wide back seat, each couple turned from the other absorbed and whispering, down away into the wide, flat darkness (F. S. Fitzgerald).

At sixes and sevens – 1) у занедбаному стані: It used to be a well-run business, but then disagreements arose between the parents, and now things are *at sixes and sevens* (DECI); 2) розходитись (у

поглядах, смаках): They are still *at sixes and sevens* about this question. And they are *at sixes and sevens* with their various private speculations (B. Shaw).

д) Займенникові парні сполучення:

All or nothing – усе або нічого: They were new Englanders, so it must be *all or nothing* (D. H. Lawrence).

Any and every – кожний, усякий, перший-ліпший: He is a bit stand-offish, I admit, but do you blame him for refusing to meet *any and every* reporter who wants to interview him? (ODCIE). Should a child be allowed to watch *any and every* programme that comes his way, or should his parents control his viewing? (ODCIE).

Something or other – дещо: In the past I've often sent him little notes to ask him to *something or other*, or to get me some thing when I knew he was going to Singapore (W. S. Maugham).

е) Прийменникові біноми несуть суттєву частку інформації про місце, час і простір. Вони досить уживані як і звичайні прийменники, без яких неможливе поєднання й чергування думок. Нерідко прийменникові парні словосполучення відходять далеко від свого первинного значення, набуваючи вторинних ознак метафоричності. У новому контексті за ними закріплюється інший образ і вони набувають ознак усталеності:

In and out – який то з'являється, то зникає; зовні й усередині: Wide beneath lay imposing lobby, and men, laughing, smoking, passing constantly *in and out*, could see them both (T. Dreiser).

On and off – час від часу, уривками, із перервами: He had been working here, *on and off*, for two years (LDI). It rained all *day on and off* (DECI). Now you see this wireless here, thing with knobs and a pretty light that goes *on and off* (A. Wesker).

On the up and up – чесний, відкритий, прямий: «Do you think that the mayor is *on the up and up*?» – «Yes, the mayor is strictly on the up and up» (AID).

є) Сполучникові парні словосполучення. Особливістю побудови сполучникових біномів є те, що вони самі складаються із двох сполучників, у яких закладена повнозначна семантика – час, місце, спосіб дії, – і поєднуються, зі свого боку єднальним сполучником. Інколи сполучники субстантивуються й приймають закінчення множини:

As and when – як і коли: Until he recovers, Mrs James, just let your little boy eat *as and when* he likes (ODCIE).

Ifs and / or buts – заперечення, сумніви, виправдання; «але»: I want this work finished before you go home, and I'll have no *ifs or buts* from any of you (LDEI).

Hows and whys – сумніви, вагання: How difficult to get our *hows and whys* crucified (T. Boston).

Різнокласні біноми включають слова, які належать до різних частин мови й поєднуються сполучником. До складу різнокласних біномів можуть входити найрізноманітніші поєднання слів – самостійних і службових частин мови, різноманітні комбінації поєднання різних самостійних так само як і різних службових частин мови, та навіть поєднання службових частин із самостійними, що з'єднуються сполучниками: *by and large*, *home and dry*, *over and done with* (Медведева, 6). Наприклад:

Day or two – день або два: As a matter of fact, if you stop eating altogether for a *day or two* and drink only plain water, you will be surprised after the hunger pangs of the first twelve hours are over – at how well you feel (ODCIE).

The dense and all – дуже погане, найгірше: But those attachments for old women are *the dense and all* (W. Thackeray).

Home and dry – у безпеці: As long as we don't have any accidents, I think we'll be *home and dry* by tonight (LDEI). Overall, Reynaud now has 23 per cent of the company in his pocket, and with the backing of Bolding directors he is as good as *home and dry* (ODCEI).

Honest and above board – чесний, відкритий: You can do whatever you wish, as long as you keep it *honest and above board* (AID).

Біном – стійке парне словосполучення, що поєднує дві подібні або протиставні ознаки, предмети, явища чи дії, поєднуються сполучником або сполучним словом. За характером зв'язку компонентів бінома виділяються словосполучення з простими (*all sugar and honey*, *day and night*, *good or bad*) та переривистими сполучниками (*from time to time*, *both now and always*, *neither hay or grass*). З'єднуючи компоненти бінома, сполучник указує на вичерпність цього переліку. Переважна кількість біномів – завершені сурядні ряди (Медведева, 6).

Прості сполучники включають єднальний сполучник **and** та протиставний **or**. За своєю суттю, словосполучення, поєднані простими сполучниками, пропонують перспективу вибору, вони доповнюють загальний образ, характеризуючи його з різних боків. Звернемося до прикладів:

All sugar and honey – прибіл. «цукор медовий» (про улесливу нещирю людину): ... how do you women get that way – *all sugar and honey* one minute, and the next minute tearing and spitting like wild cats? (J. Priestley).

All the world and his wife – жарт. усі без винятку, весь світ, увесь вищий світ: Seems to me *all the world and his wife* are at the Solomon Hotel (A Christie). I am at war with *all the world and his wife* (G. Byron).

Between now and then – між ділом, у вільну годину: Please wait till by and by! I will really think seriously about it *between now and then* (T. Hardy).

До розділових (переривистих) сполучників в англійській мові належать такі пари: from ... to, neither ... nor, either ... or, both ... and. Останні задають діапазон дії, час тривалості, площину, місце в просторі та часі. Вони пропонують або узагальнююче значення, або надають перспективу вибору в заданому часі чи просторі [3, 6]. Ці сполучники часто вживаються в мовленні, а також входять до складу стійких сполучень слів, забарвлюючи мову, додаючи їй експресивності та яскравості. Наприклад:

From top to bottom – із голови до ніг (п'ят), повністю, без винятку: It was perfectly proper for the matter to be thoroughly investigated *from top to bottom* (News of the World).

Neither here nor there – не до речі; ні в тин ні у ворота; у городі бузина, а в Києві дядько: Between you and me, Freddie, I never had much time for this Manson of yours, but that's *neither here nor there*; I'm thinking purely of the ethical aspect (A. J. Cronin).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результат проведеного дослідження у сфері доміантних граматичних ознак у складі сурядних або координативних словосполучень сучасної англійської мови, зазначимо, що біноми – це стійкі парні сполучення слів, дуже складні багатопланові поліфункціональні мовні одиниці, що утворились у ході історії та суспільного розвитку мови, ставши усталеними в результаті їх частого вживання та прикріплення до них іншого образу в новій ситуації й вторинного значення. При цьому ці дуже неординарні мовні утворення не складають своєрідний пласт фразеології, а представляють окремий пласт слів, що виступають як єдині лексичні, значення яких не залежить від суми значень їхніх компонентів, а впливає від цілого словосполучення. В основі побудови біномів лежить принцип синонімії, антонімії, паронімії та причинно-наслідкового зв'язку між словами.

Перспективним видається докладніше вивчення денотативної й конотативної образності, функціонально-стилістичної й експресивно-емоційної конотації парних словосполучень та способи їх відтворення українською мовою.

Джерела та література

1. Зорівчак Р. П. До методології вивчення фразеологічних одиниць у контрактивних дослідженнях / Р. П. Зорівчак // Нариси з контрактивної лінгвістики. – К : Наук. думка, 1979. – 208 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2000. – 367 с.
3. Медведєва Л. М. Англо-український словник парних словосполучень (під ред. проф. О. Є. Семенця) / Л. М. Медведєва, В. В. Дайнека. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1994. – 254 с.

Максимчук Надежда, Онищенко Ирина. Стратификация английских парных словосочетаний (биномов) по лексико-грамматическим особенностям компонентов и сочетаемости. В статье раскрываются доминантные грамматические признаки определённых типов координативных словосочетаний, в основе образования которых лежит линейная последовательность двух языковых единиц некоторых лексико-грамматических классов слов, которые характеризуются одинаковым порядковым статусом. По лексико-грамматическим признакам составных частей различают одноклассные и разноклассные биномы. Одноклассные биномы состоят из компонентов, принадлежащих одной и той же части речи. В состав разноклассных биномов входят слова, принадлежащие к разным частям речи, связанные соответствующим союзом, который определяет два подобные или различные признака, предмета, явления или действия. В основе построения биномов лежит принцип синонимии, антонимии, паронимии и причинно-следственной связи между компонентами.

Ключевые слова: бином, фразеологизм, парное словосочетание, устойчивость, коннотация, коммуникация, компонент, вторичная номинация, эквивалент, образ.

Maksymchuk Nadiya, Onyshchenko Iryna. Stratification of English Binomial Word Combinations (Binoms) in Accordance with Lexico-grammatical Peculiarities of Their Components and combinative power. The article reveals dominant grammatical characteristics of definite types of coordinative word combinations, formed on the basis of line sequence of two language units belonging to certain lexical and grammatical word classes of the same ordinal status. Being

represented by the components belonging either to the same or to different word class, connected by a conjunction whose function is to define similar or contrastive qualities, actions, objects, phenomena, binomes are formed according to the principles of synonymy, antonymy, and causative-consecutive principle.

Key words: binom, phraseologism, binomial word combination, stability, connotation, communication, component, secondary nomination, equivalent, image.

Стаття надійшла до редколегії
12.03.2013 р.

УДК 811.111'25

Алла Павлюк

Лінгвокраїнознавчий аспект перекладу: до постановки питання

У статті здійснено ґрунтовний аналіз лінгвокраїнознавчого аспекту перекладу, огляд науковців щодо визначення реалій, особливостей їх уживання, а саме: класифікації за предметним, місцевим, часовим і перекладацьким діленням, які підтверджені прикладами з робіт провідних науковців у галузі перекладу та з лінгвокраїнознавчих словників. У роботі схематично відображено прийоми передачі реалій у перекладі та описано структурно-граматично характеристики досліджуваних одиниць.

Ключові слова: переклад, перекладознавчий аналіз, класифікація, реалії.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній лінгвістиці існує думка, що будь-яка наука отримує самостійність, якщо вона має свої об'єкт, предмет і термінологію. Їх повинна мати й наука про переклад, якщо вона претендує на самостійність. Поки ж переклад залишається областю лінгвістики, а проблеми перекладу, що розглядаються, зазвичай не виходять за межі порівняльного вивчення двох мов. Але спеціаліст перекладає не просто мову тексту (тобто мову, яка накладається на фактуальний, предметний зміст) і не просто текст як фактуальний зміст (тобто зміст, який позбавлений внутрішньої оформленості), а перекладає мову, що є результатом інформаційної переробки фактуального змісту тексту, тобто є вираженням багаторазово осмисленого змісту [2, с. 3]. Отже, процес перекладу не є простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої.

Перекладознавчий аналіз тексту – перший із трьох етапів процесу перекладу, за яким ідуть власне переклад і редагування. Оскільки переклад – це процес міжмовної й міжкультурної комунікації, під час якого на основі цілеспрямованого перекладацького аналізу вихідного тексту створюється вторинний текст, який замінює вихідний у новому мовному та культурному середовищі [3, с. 19], то уключення лінгвокультурологічного компонента в структура аналізу тексту вважається необхідним.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідження реалій перебуває в центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців у зв'язку з їх роллю в художньому творі, оскільки у той момент, коли читач знайомиться зі змістом книги, яка написана нерідною мовою, йому потрібно зрозуміти значення слів і засвоїти ту інформацію, яку автор прагне донести до читача. Отже, перекладач мусить підібрати еквіваленти перекладу, розкривши національно-культурну семантику слова. В українському перекладознавстві термін «реалія» вперше вжив О. Кундзіч у праці «Перекладацька мисль і перекладацький недомисел» у 1954 р., у якій він підкреслював неперекладність реалій. У російській лінгвістиці опис носіїв національного колориту знаходимо в Л. Соболева (1952 р.); Г. Чернов користувався поняттям «безеквівалентна лексика» (1958 р.), посилаючись на дослідження Г. Шаткова, М. Алексеева, О. Федорова, Я. Рецкера; А. Супрун досліджує «екзотичну лексику» (1958 р.); О. Фінкель у ролі синоніма до реалій уживає «локалізм» і «етнографізм» (1962 р.); О. Реформатський користується терміном «варваризм» (1967 р.); І. Левий надав реаліям статус «побутових слів». У зарубіжній лінгвістиці Пітер Ньюмарк, автор численних статей із теорії перекладу, писав про «national institutional terms», які за визначенням близькі до суспільно-політичних реалій [5]